

Иво Ангелов

Платонизмът на Ориген

Към въпроса за източниците

Artes Liberales®

2021

УДК 141.3

Иво Ангелов

Платонизмът на Ориген (към въпроса за източниците)

Горна Оряховица 2021

Българска, първо издание

Формат: 60x84/16

© Иво Ангелов – автор 2006, 2021

© Корица: Иво Ангелов 2021

© Издателство *Artes Liberales*®

ISBN: 978-619-91795-0-5 \e-book

Съдържание

Въведение	7
<i>Първа глава</i>	
Елинистичната философия до III век и системата на Ориген	13
1. Изследователски стратегии към феномена „платонизъм“	20
1.1 методологически бележки	22
1.2 (нео)питагореизмът като системен фактор в платоническата доктрина	36
1.3 неписаните учения и мистическия прочит на Платон	49
2. Влияния на Елинистичната философия в Александрийската традиция	56
2.1 Филон Александрийски	61
2.2 Юстин	70
2.3 Климент Александрийски	74
3. Монистичните възгледи като част от християнско-платоническата система	82
3.1 Пребиваване (μονή)	86
3.2 Прошествие (πρόβος)	93
<i>Втора глава</i>	
Проблемът за символите в платонизма на Ориген	99
1. Античният контекст при светогледа на авторите от периода I – III в.	101
1.1 Пред-форми на учението за ἀποκατάστασις в елинизма	103
1.2 Някои платонически елементи в пневматологията	116
2. Платоническият език в структурата на оригеновата система	123
2.1 Демонологичните акценти в коментарите	126
3. Екзегетическият метод и нетипичната символика	140
3.1 Екзегетическите символи	142
3.2 Отвъд типиката на християнския символ	152
3.3 Принципиите на екзегетическото конструиране	159
<i>Трета глава</i>	
Юдеохристиянството и гностицизмът в учението на Ориген	167
1. Мястото на псевдографията в оригеновата система	172
1.1 Старозаветната псевдография	174
1.2 Юдеохристиянските източници в текстовете му	181
2. Ориген като ересиологичен източник	192
2.1 Офитите	196
2.2 Хераклеон и валентинианите	212
Заклучение	219
Библиография:	223
Изследвания:	226

Въведение

Проблемът за платонизма на Ориген е многопластов и се свързва с приемствеността и развитието на елинската философия в мултикултурната среда на Александрия. Тук са на лице и влияния на юдейската философия и гностицизма, които определят някои специфични черти на Оригеновото учение.

Целта на дисертацията е, да анализира тези нетрадиционни възгледи около платоническия език и символа при Оригени да се покаже тяхната връзка с юдейската философия, наред с това следва да се решат няколко групи от задачи.

На първо място това са задачите, свързани с дефинирането на понятието за платонизъм, с което борави Ориген в съгласие с Александрийската традиция. На второ място, посочваме параметрите на влиянията, които Ориген наследява и пренася от предшествениците си. На трето място ще фокусираме вниманието си върху проблемите свързани с нетипичните екзегетически релации, които той предлага, като връзка между елинската философия и Старозаветната традиция.

В първата група проблеми се откроява лидиращата роля на влиянията, които навлизат от страна на неопитагореизма – като мисленето в триади и числовата метафизика. Отчасти тази интерпретация е свързана с мистическия прочит на Платон и неписаните учения.

В първа глава от дисертацията, влиянията в Александрийската традиция в системен план се свързват с философско-теологичния прочит на концептите на елинската философия.

Ориген наследява елементи от системата, както на Филон Александрийски, така и на Юстин, където тази терминология е доминантна. Заемките със системен характер, които той прави принадлежат на едновременно и на елинската философия и на християнската. В хода на аргументацията си той прибегва до философския авторитет на Платон и Аристотел, нещо нетипично за Александрийската традиция в този период. Те съставляват методологичното ядро, което Филон, Юстин и Климент Александрийски използват, за да изяснят отношението между философия и религия. От тази гледна точка, поради своя синкретичен характер, Оригеновото творчество не подлежи на еднозначно интерпретиране. Част от този проблем е и въпросът за идентификацията на самия автор¹.

За да проследим обхвата на тези влияния, следва да въведем едно разширително дефиниране на понятието „платонизъм“, с което ще работим. Чрез това ще поставим акцента на изследването върху един специфичен прочит на Ориген и концептите, които той използва в своите текстове.

Повечето от съвременните изследвания се фокусират върху общо-теоретическите връзки между ученията на Филон Александрийски и апологетите. Нашата задача при разглеждането на елинизирания юдаизъм на Филон ще бъде не просто да следваме логиката на развитие на тенденциите в неговото наследство – а да посочим общите места между платонизма и християнството при боравенето с понятия и символи.

В този смисъл, тенденцията за субординация на началата продължава в две насоки – юдео-питагорейска (където попа-

1 Различните изследователи предлагат хипотези в които има един автор с това име, двама (неоплатоник и християнин) при К. О. Вебер, или дори трима, заедно с Адамант.

дат Юстин, Филон и Нумений) и християнско-латоническа (към която се числят Климент Александрийски и Ориген).

В подкрепа на това разделение посочваме екзагетически-те методи от Филонов тип – ка вахомер и гезера шава, там могат да се различат и девет етапа на разгръщане при аналогите на тълкуване. Така става разбираемо колебанието на Филон между текста на кн. Битие 27:20 и Федър 76D7 - E4, както предлагат Дилън и Уинстън.

Ще акцентираме и върху основните опорни точки на Филоновата теория, които разкриват местата на успоредяване. С това на един следващ етап ще можем да предложим допълнителна аргументация за връзката между Ориген и християнския платонизъм. Системата на Климент Александрийски доразвива тези принципи в екзегетиката.

Чрез изясняването на изходната точка на този специфичен метод ще посочим някои паралели между християнския и юдейския тълкувателен подход. Той може да се разглежда в две насоки – като метод на задаване на нетипичен контекст на прочити при процеса на приобщаване на учениците в процеса на обучението. А от друга страна - като начин за разширяване на обема от проблеми, достъпни за християнството и приобщаване на концептите от елинската философия в една стройна система.

В рамките на втора глава ще предложим специфичен прочит на едно от основните понятия в системата на Ориген - ἀποκατάστασις. В повечето от съвременните изследвания, като това на Мур (Moore, 2003) то се представя като част от философската традиция на стоицизма и се свързва с учението на Ориген за възстановяване в нетление. При Мария-Барбара фон Стрицки (Stritzky, 1977) това понятие се свързва с някои интерпретации на Федър при Ориген. Чрез това по-

нятието ἀποκατάστασις е не само част от учението на Аристотел за Голямата година, но има и своето място в палеоастрономическите възгледи на гностиците и при Псевдо Платон. Проблемът за възстановяването в нетление е част от психологията и пневматологията на Ориген. Същото се отнася до темата за топологията на мястото на блаженството. В този период се акцентира върху връзката между състоянието на душата и възстановяването на тялото².

До този момент изследователската практика обръща слабо внимание на връзката на това понятие с демонологичните учения в системата на Ориген. Като се базираме на тази връзка ще изведем на преден план не само системните, но и теологическите основания Ориген да прибегне до методологическия подход на субординиране на началата.

Ако използваме термина на Едуард Мур – Ориген ни предлага еквипримордиалност между божествената икономия и човешкото съществуване в термините на елинизма и под формата на мистическо сливане между човек и Бог.

Темата за възкресението в нетление има връзка с демонологичните възгледи на Ориген, доколкото той разширява йерархията на същностите и под нивото на човека – в областта на противните сили.

Това учение се откроява със своята многопластовост и многоаспектност. То се явява естествено продължение на есхатологическите нагласи от периода – разширява ги и допълва в аспект, който до този момент не се разглежда като ключов. То свързва платонизирания юдаизъм и християнството, дава повод за екзегетически прочит на протохристиянската символика.

2 Тя може да се търси в коментарите на апологетите на стоически пасажии свързани с унищожението на света чрез възпламеняване и възстановяването на тялото (метемсоматосис)

Екзегетиката на Ориген има пряко отношение както към развитието на християнския ритуал, така и към символите, с които той борави.

В най-общ план философските му търсения се лутат между юдейската традиция и нейните предписания и митологемите на елинистичната културна среда в Александрия. Това колебание може да се проследи в животинските символи, които Ориген заимства от псевдо Аристотеловата девета книга на Описание на животните.

Следите от взаимодействието между платонизма и християнството се проявяват открито най-вече на нивото на символите и терминологичния език.

Учението за възстановяване в нетление при Ориген демонстрира в себе си следи от стоическото наследство (под формата на палеоастрономически релации), като наред с това предлага модели на мислене характерни за юдаизма, но адаптирани за нуждите на християнската теологема. Така учението за демонологичните начала придобива разширителен прочит, като част от една по-голяма система на субординирани същности.

В трета глава, предлагаме изясняване на отношението между каноничния текст и псевдографските препратки при Ориген, като посочваме различни нива на конкретизация в процесите на генезис на псевдографската литература.

По този начин юдео-християнския феномен остава част от процесите протекли в Александрия, а от това е възможно и обяснението на връзката между гностицизма и юдаизма. По отношение на демонологичните му възгледи изследователската практика е утвърдила подходите на Илейн Пейджълс (Pagels, 1996) към проблема. Но нито тя нито Барт Ерман (Ehrman, 1993) са склонни да поставят акцент върху синхро-

на между имената на небесните начала при Ориген и тези предлагани от гностицизма.

Тези влияния могат да се локализируют в рамките на Старозаветната псевдография. Наред с това те са значим фактор в критическото предаване на гностическата Диаграма в Против Целс. Там критицизмът спрямо Хераклеон е насочен към задачите, които собствената система на Ориген се опитва да разреши.

Критиката към Хераклеон започва от момента на невярното им разбиране характерно за гностицизма, което разделя човечеството на духовно, душевно и телесно. Въпросът има огромно значение за полемиката от 2 век, доколкото неговото решение е основно за борбата на християнството срещу мирогледа на дуализма, лежащ в основата на повечето ереси.

